

HALKIN ÇÖZÜLÜŞÜ: “NEOLİBERALİZMİN SİNSİ DEVRİMİ”

Wendy Brown, Çev. Barış Engin Aksoy,
Metis Yayınları, 2018, 273 sayfa,
(Orijinal basım: Zone Books, 2015)
ISBN: 9789750514203

Neoliberalizm üzerine olgusal ve teorik her tür çözümlemenin çoktan yapıldığını düşündürtecek kadar zengin bir literatürün biriktiğini varsaymak mümkün; oysa Wendy Brown'un *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi* adlı kitabı, neoliberalizmin politik anlamına dair yaptığı hayati vurgularla, bu mevzuda sözün henüz tükenmediğini ispatlıyor. Kitap, adından da anlaşılabilirliği üzere, neoliberalizmin demokrasi sözcüğünün kökündeki *demos*'u, yani halkı bir siyasal özne olarak "çözen" veya iptal eden niteliğini vurgulamayı amaçlıyor; fakat neoliberalizm üzerine bir "siyaset teorisi yapıtı" olma iddiasını ne ölçüde karşıladığı tartışmaya açık.

Yeni Rejim Yeni Ruh: Sermayeleşen İnsan

Halkın Çözülüşü'nün oldukça etkileyici ve iddialı birinci bölümünde Brown, neoliberalizme ilişkin hem genel algıyı hem bu algıdan nerede ayrıldığını açıklıyor. Buna göre neoliberalizm, serbest piyasa ilkesini hayata geçiren 'ekonomi politikaları' olarak anlaşılmakta; en temelde, eşitsizliği derinleştirdiği, müşterek kalması gereken alanları ticarileştirdiği, şirket hükümranlığına yol açtığı ve finans balonları yaratarak istikrarsızlık doğurduğu için eleştirilmektedir (s. 31-35). Brown'a göre tüm bunlar neoliberalizmin yarattığı tahripkar sonuçlar olmakla birlikte bir tanım sunmaktan uzaktır; neoliberalizmi -Foucault'nun önerdiği üzere ve Çalışkan ile Callon'un başvurduğu tabirle- hayatın tüm boyutlarını kapsayan bir "ekonomikleştirme"yi hayata geçiren bir "yönetim rasyonallitesi" olarak anlamak gerekir. Diğer bir

ifadeyle, özelleştirme, piyasalaştırma veya kâr maksimizasyonu gibi doğrudan paraya tahvil edilebilir niteliğinden önce ve daha önemli olmak üzere neoliberalizm; devleti, özneleri ve pratikleri piyasa modeline göre dönüştürerek yeniden inşa eden niteliğiyle kavranmalıdır. Yeni bir rasyonalite, hukuktan eğitime her alana yayılmakta ve insan ruhunu çağdaş bir *homo oeconomicus* olarak yeniden şekillendirmektedir -Brown'un sözleriyle, Platon'un *polis* ve ruh arasında kurduğu koşutluk, bu kez neoliberal akılla içeriklenmiş olarak nüksetmektedir (s. 24). Fakat bu nüksesinin özelliği, insanı şimdiye dek kendisine atfedilmiş politik bir varoluşun niteliklerinden tümüyle soyarak, salt bir *homo oeconomicus* olarak şekillendiriyor oluşudur. Kuşkusuz bu *homo oeconomicus*'un tarih sahnesine ilk çıkışı değil. Brown'un argümanı, özneleri ekonomik aktöre indirgeyen neoliberal ekonomikleştirmenin, girişimci değil "finansallaşmış insan sermayesi" modelini üreterek klasik liberalizmin bireyinden ayrıştığı biçiminde özetlenebilir; insan sermayesi olarak *homo oeconomicus*, hayatının -aile, aşk, sosyallikler dahil- her alanında bir piyasa aktörü olarak kurgulanmakta, davranışına "kendi portföy değerini artırma, kendi kendine yatırım yapma, *network*'ünü genişletme yoluyla yatırımcı çekme" itkileri yön vermektedir (s. 40-45). Öyleyse soru şudur: "Gerek ruh gerekse şehir neoliberal akıl tarafından siyasal varlıklardan ziyade çağdaş firmalar gibi biçimlendirildiğinde, halkın halk için yönetimine ne olur?" (s. 31).

Yanıt basitçe, "*homo politicus* figürünün canına okunmasıdır" (s. 43, 126); neoliberal rasyonalite ve onun inşa ettiği sermaye olarak insan figürü, hem politik bir varoluşu değersizleştirmekte, hem bizzat politik alanı ekonomikleştirmekte ve dolayısıyla karakterini değiştirmekte, ve tüm bunlar demokrasiyi var edecek özneyi, yani politik bir aktör olarak halkı çözmekte, "bizzat halk düşüncesini, kolektif siyasi egemenliğini öne süren bir *demos* fikrini de ortadan kaldırmaktadır" (s. 47).

Foucault, Yönetişim, Hukuk

Kitabın izleyen bölümlerinde, ana argümanı destekleyici vurgular yapmakla birlikte Brown daha çok, neoliberal rasyonalitenin birinci bölümde verilen tanımını açmak ve bu rasyonalitenin dönüştürücü etkisinin izini sürmekle meşgul oluyor. İkinci ve üçüncü bölümler, coğrafi ve dönemsel olarak çeşitlilik taşıdığı gibi, söylemsel olarak da çelişkilerle malul neoliberalizmin henüz şekillenmekte olduğu bir aşamada "olağanüstü öngörüsü" ile çözümlene yapan Foucault'nun *Collège de France*'taki derslerine odaklanıyor. Neoliberalizmi "piyasa ekonomisinin ilkelerinin bir yönetim sanatına dönüştürülmesi" biçiminde kavrayan Foucault'nun aynı zamanda klasik liberal varsayımlarda önemli bir dönüşümün de yaşanmakta olduğu tespitine dikkati çeken Brown, derslerin hem bir özetini sunuyor hem de şerhler

düşüyor. Buna göre, neoliberalizm "rekabetin devlet tarafından yaratılması, sosyal politikaların ve hukukun ekonomikleşmesi, piyasanın rasyonalitesinin hakikat ölçütü haline gelmesi" gibi genel eğilimler ve "emek yerine insan sermayesi, üretim yerine girişimcilik, ayrışma yerine siyasal mutabakat" gibi kimi ikameler ile karakter kazanır. Foucault'nun henüz 1978-79 yıllarında yaptığı bu çözümleme Brown'a göre, finansallaşma, borçlanma ve yönetişimin yükselişi gibi güncel dinamiklerin yarattığı etkiyle tashih edilmelidir; örneğin insan sermayesi artık "çıkar" odaklı bir *homo oeconomicus* gibi değil, kendisine yatırım yapan bir piyasa aktörü olarak düşünülmesi ve finansal krizlerin devletleri savunmasız bırakan etkisi karşısında Foucault'nun analizinin fazla devlet-merkezli kaldığı hesap edilmelidir. Fakat daha önemlisi, Brown'un Foucault'nun analizinde insanın ya ekonomik ya da hukuki bir özne olarak düşünülmesine, yani *homo politicus*'un yok sayılmasına yönelttiği itirazdır: Foucault, "kendi kendisini yöneten egemen birey" olarak insanın politik varoluşunu, devrim yapan ve egemenliği salt devletin bir niteliği olmaktan çıkararak özneyi yok saymaktadır -"siyaset teorisinde kralın kafasını kesmeyi unutmamıştır adeta Foucault" (s. 100). Oysa "başlangıçta *homo politicus* vardır" ve neoliberalizmin en büyük zaiyatı *demos*'a karşılık gelen bu politik öznenin yok edilmesidir.

İşte "neoliberal aklın yayılması" ile bu politik öznenin çözülüşü veya ortadan kaldırılışı, kitabın sonraki üç bölümünde yönetim, hukuk ve eğitim temaları odağında ele alınıyor. Wendy Brown beklenene üzere yönetişimin depolitize edici niteliğinin altını çiziyor; sınıf çatışmasının yerini alan mutabakatın, "en iyi pratikler" ve "nirengileme" adı verilen uzmanlık, teknik bilgi, tarafsızlık iddiası taşıyan araçlarla işlediğine dikkati çekiyor (s. 151, 161). Hukukun, neoliberalizm tarafından "bastırmak veya cezalandırmak için değil, rekabeti yapılandırmak ve 'davranış yönetimi'ni hayata geçirmek için seferber edilmesini" iki olgu -MÖ 8000 yılından beri buğday yetiştiren Irak tarımının tohum şirketlerine bağımlı hale getirilişi ve Hindistan'da pamuk tarımının genetiği değiştirilmiş tohumlar yoluyla borç ve kredi döngüsüne mahkum oluşları- üzerinden örnekliyor (s. 164-170). Brown bu yolla, "en iyi pratikler" in piyasa normlarını tartışma konusu etmeksizin, güya siyaset-dışı bir dile başvurarak, yönetim pratiklerinin nasıl da piyasa normlarının yerleşikleşmesinin yöntemi haline geldiğini anlatmaya çalışıyor. Beşinci bölüm, neoliberal rasyonalitenin her alana sızan ve alanı dönüştüren niteliğinin siyasal alandaki karşılığının, yani siyasetin ekonomikleştirilmesinin hukuk eliyle hayata geçirilişinin izini sürüyor; Brown, ABD'de görülen kimi dava kararlarını kurucu metinler olarak düşünüp inceliyor. Buradaki argüman da şöyle özetlenebilir: Hukuk eliyle siyasal alanın ekonomikleştirilmesi, siyasal alanda şirket hükümranlığını meşrulaştırmanın çok ötesinde, siyasal kavram ve uygulamaların ekonomik rasyonaliteye tabi kılınması, yani bizzat siyasal

kavram, norm ve uygulamaların ekonominin işleyişine göre yeniden şekillendirilerek dönüştürülmesi anlamına gelir. Brown, birer şahıs muamelesi yapılan şirketlere 'ifade özgürlüğü' tanınması; böylece siyasal alanda eşitsiz temsile alan açılması; temsilciler üzerinde kurulan etki ve hükümranlığın bir nevi "müşteri memnuniyeti" addedilip meşru görülür olması gibi şirketlerin siyasal alanda hükümran aktörler haline gelişinin 'kurucu metinleri' addettiği dava metinlerinden şu sonucu çıkarıyor:

"[Mahkemenin] siyasette şirketlerin sınırsız gücüne ruhsat ve meşruluk verdiği bellidir. Ama daha derine inen ve daha önemli bir şey daha yapar mahkeme: Siyaseti, hakları, temsili ve ifadeyi ekonomikleştirmeye tabi kılarak, liberal demokrasinin anahtar bileşenlerini saptırır -halk egemenliğini, serbest seçimleri, siyasi özgürlüğü ve eşitliği. Her fail ve faaliyeti piyasa terimlerine tercüme etmesiyle, yurttaşlığın siyasi anlamını yok eder ve ekonomik düzenle siyasi düzen arasındaki hayati ayrımı, halk egemenliğinin en ılımlı versiyonu için bile elzem olan ayrımı ortadan kaldırır." (Brown, 2018: 201).

Fakat alıntıdaki varsayım için bir soru işareti koyalım: 'ekonomik düzenle siyasi düzen arasındaki hayati ayrım', halk egemenliği için mi elzem bir ayrımdır gerçekten?

"Ne Bildiğin Değil Kimi Tanıdığın Önemli"

'Kariyer sahibi' insanların 'network' oluşturma sitelerinden birinin sloganı -Wendy Brown'un gözünden kaçmış ama insan sermayesine ilişkin tespitlerini, neoliberalizmin yükseköğretimde yarattığı dönüşümün de, Brown'un kitabının altıncı bölümündeki tespitlerin de 'network'ünüz kadar güçlüsünüz' diyen bu ifadeden daha iyi bir özetini bulmak zor. Wendy Brown'un, yükseköğretimde neoliberalizmin biçimlendirici etkisine özel bir vurgusu var ki bu sadece, bir parçası olduğu üniversite sistemindeki hızlı dönüşümün yarattığı tahribatı yakından gözlemlene fırsatı bulmasından kaynaklanmıyor elbette. Kitabın temel argümanı düşünülürse, eğitim üzerine vurgu salt bir örnek olmanın ötesinde: Brown, politik özne olarak *demos*'un yurttaş olma pratiğini öğrenip deneyimleyebileceği bir alan olarak eğitimin, bu işlevinden büyük bir hızla uzaklaşıp yerine neoliberal rasyonalitenin taşıyıcısı insanları üretme işlevini üstlenmiş olmasını, demokrasi için "büyük bir tehdit" olarak tespit ediyor. Böylece, kimilerince bir eğitim kitabı addedilen Platon'un *Politeia*'sına referansla açılan kitap, Rönesans'ın 'şahsiyet inşası'ndan modern cumhuriyetçiliğin 'yurttaş yetiştirme'sine daima merkezi önem atfedilmiş olan eğitimi, neoliberal rasyonaliteyle şekillendiği biçimiyle, yani bu kez bizzat halkın ve demokrasinin aleyhine işleyen yapısıyla konu edinmiş oluyor. Bu

bölüm, ABD'de özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yıllarda yaygınlaşan yükseköğrenimin, "liberal sanatlar" adıyla bilinen ve bir insanı özgürleştirdiği kabul edilen temel bilimlerin bilgisini öğreten niteliğine odaklanıyor; bu nitelik ile yurttaş ve kamu mefhumuyla yakın ilişkiyi, "*demos*'un demokrasi için ehil hale gelişi" olarak işaret ediyor. Buna göre, yükseköğrenimin elitlere özgü olmaktan çıkıp çoğunluğa hitap eder oluşu, "çoğunluğun yazgısının yönü ekonomik kulluk veya sırf sağ kalma olmaktan çıkıp zımnen dünyayla kavrayışlı bir meşguliyete doğru çevril[mesi]" de demektir (s. 215); dolayısıyla "kendi kendini yönetme konusunda bireysel ve kolektif kapasiteye sahip" bir kamuyu (s. 217) var etmeyi olanaklı kılar. Oysa neoliberal rasyonalite tam da bu 'kamu' fikrini, "iyi eğitilmiş, kamusal mesele ve sorunlara fikirleriyle iştirak edebilecek bilgi ve anlayışa sahip bir kamu düşüncesini" (s. 212) alaşağı etmektedir. Yeni rejimin yetiştirdiği yeni insan için yükseköğrenim artık "kazanç kapasitesi bakımından tasavvur edilen istikballere yapılan şahsi bir yatırım" (s. 210) olmaktan öteye geçmemektedir.

Kuşkusuz tüm bunlar, bizzat yükseköğrenim kurumlarının ve personelinin dönüşümüne koşuttur; neoliberal rasyonalite kamu üniversitesini şirkete, araştırmacıyı girişimciye ve öğretim üyesini "bağlantılar kurarak yatırımcı çekmeyi öğrenen (...) 'etki faktörleri'ni hesap eden" insan sermayelerine dönüştürmektedir (s. 229). Kamu üniversitelerinde lisans eğitiminin statüsü önemli ölçüde düşerken, "piyasa aklı"na sahip olmayan ve öğretmenliği önemseyen akademisyenler de "hem ezik hem çağdışı" addedilmektedir (s. 231). Brown, ABD'deki yükseköğrenim sistemi üzerinden anlattığı dönüşümde, genç akademisyenlerin "neoliberal kariyerlik" dışında bir akademi pratiğinden haberdar olmamalarını kabul ederken, yükseköğrenim personelinin bu neoliberal dönüşüme "çok çabuk alışmış olmaları"na da dikkati çekiyor (s. 233). Peki ya sonuç? Brown'un şirketlerle yakın temas halinde kendisi de şirketleşen üniversitelere verdiği bir örnek son derece öğretici: ABD'de bulunan Guilford Üniversitesi, kendisine yapılan bağışa karşılık "müfredatını satmaya razı olmuş" ve bağış yapan şirketin, "kapitalizmin ahlaki temelleri" temalı bir dersin zorunlu olarak okutulması şartını onaylamıştır (s. 236-237). Şirket, derste hangi metnin okutulacağını da belirlemiş ve üniversitenin akademik birimleri buna da itiraz etmemişlerdir.

Toplum Sözleşmesi ama Hangisi? Halk Egemenliği versus Liberalizm

Halkın Çözülüşü, yalnızca neoliberal rasyonalitenin yönetim ve hukuk yoluyla inşa edilmesinin altını çizmesi nedeniyle değil; müfredatının bir şirket tarafından belirlenmesine izin veren üniversiteden "lobiciler" tarafından kaleme alınan yasalara, "marka aile"den, "kendi sağlığının CEO'su olma"ya veya "bir

yatırım olarak aşk"a (s. 34-38) uzanan örnekler yoluyla neoliberalizmin 'sinsi' biçimde hayatlarımızı şekillendiğini açığa vuruşuyla da önemli, öğretici bir kitap. Ne var ki aynı zamanda kitap, hem -başta temel iddiası için hayati önem taşıyan 'demokrasi' olmak üzere- kavramların metin boyu serpiştirilmiş tanımları arasında hissedilen çeşitlenmeler nedeniyle, hem de çarpıcı fakat derinleştirilmeyip ima düzeyinde bırakılan tespitlerin bolluğu nedeniyle, asıl özgün katkısını yapacağını duyurduğu başlıklarda bir dağınıklık taşıyor. Dahası kitap, birinci bölümünün iddiaları ile diğer bölümlerin içeriği arasında ve sonuç bölümüyle tüm kitap arasında göze çarpan bir uyumsuzlukla ve en önemlisi, vaatkar başlığının altının ne ölçüde doldurulduğuna dair soru işaretleri doğuran kuramsal bir salınımla da malul. Bu salınımı, Brown'un kitap boyu varlığını hissettirecek biçimde liberalizm, demokrasi ve halk egemenliği kavramları arasında yarattığı tartışmalı geçişkenlik olarak adlandırabiliriz ki böylesi bir salınımın, siyaset teorisi olduğu beyan edilen bir kitap için ne ölçüde göz ardı edilebileceği tartışmaya açık. Tüm kitabı kat eden ve Brown'un liberalizm ile neoliberalizm arasındaki açığı olabildiğince açmayı tercih ederken, halk egemenliği ile liberal demokrasiyi de neredeyse özdeşleştirmeye çalışmasından kaynaklanan problem; kitabın sonuç bölümünde, kapitalizmin "uygarlık düzeyinde yarattığı tehdide ve çaresizliğe karşı" alternatifin ancak Sol tarafından üretilebileceği tespitiyle de yeni bir vechе kazanıyor.

Şu varsayımı düşünelim örneğin: Brown'a göre, her ne kadar "sınırlı" ve "dışlayıcı" olduğu, "sömürü"nü kolaylaştırdığı, "imtiyazları" pekiştirdiği, mülksüzlüğü güvence altına aldığı "herkesin bildiği gerçekler" olsa da, liberal demokrasi aynı zamanda "birkaç yüzyıldır kapsayıcı ve ortak bir siyasi eşitlik, özgürlük ve halk egemenliği vaadi ve dilinin taşıyıcısı -yahut başka bir açıdan bakıldığında, tekeli- olmuştur" (s. 53); oysa neoliberal rasyonalite bireyin güvencesizliğe, korunmasızlığa maruz bırakılması anlamında "toplum sözleşmesini tersine çevirmiştir" (s. 129, 155, 255). Neoliberalizmin insan hayatlarını hiçeştirdiğine yöneltilebilecek herhangi bir itirazı hayal etmek de birbirinin eleştirisi olarak formüle edilmiş 'sözleşme' kurgularını aynılaştırılmasını da anlamak zor. Liberal demokrasi için sıralanan niteliklerin tümünün mantıken aynı anda nasıl mümkün olabileceği meşru sorusu bir yana, bu varsayımın içerdiği iddiaların farklı politik gelenekler tarafından benimsenmiş, birbirinin alternatifi politik önermeler olmadığı ispata muhtaç. Bir diğer ifadeyle, "Locke'tan bu yana liberal demokrasinin başlıca vaadinin, birbirini sağlama alan halk ve birey egemenliği olduğunu" (s. 127) öne sürebilmek için; halk egemenliğinin teorisyeni Rousseau'nun burjuva toplumuna yönelttiği radikal eleştiriyi, dahası cumhuriyetçi gelenek ile liberalizm arasındaki farkı görmezden gelmek gerekir. Oysa Rousseau'nun toplum sözleşmesi, tam da Locke'un önerdiği türde bir toplum sözleşmesini mülk sahibi sınıfın mülksüzleri "kandırması" olarak ilan edişinden bağımsız

olmadığı gibi; egemenliğin temsil edilemezliğinden hareketle kamusal meseleler karşısında daima 'tetikte' olan yurttaş toplamı olarak cumhuriyet kurgusu da Locke'un politikadan azade "mülk edinen" insanıyla aynılaştırılabilir değildir. Dahası, Rousseau'nun halk egemenliğini mümkün kılmak için sıraladığı şartlar, ekonomi ile politikanın ayrışmasından ziyade, mülkiyet eşitsizliklerinin politik sonuç yaratamayacak biçimde sınırlandırılması olarak adlandırılabilir ancak ve bunun liberal demokrasinin herhangi bir tarihsel versiyonuyla uyumlulaşması pek olası değildir. Wendy Brown'un liberalizmin ve halk egemenliğinin bu iki kurucu ismi olan Locke ve Rousseau arasındaki eşitlik ve "mülkiyet"e yaklaşımları arasındaki farktan doğan uçurumu görmediğini söylemek anlamsız olur. Fakat Brown, bir taraftan Rousseau'nun Locke'ta gördüğü tehlikeye dikkati çekip (s. 109-111), Rousseau'nun mülkiyet eşitsizlikleri için öngördüğü sınırı demokrasi için bir ön şart olarak benimserken (s. 206), öte yandan halk egemenliğinin, liberalizmin radikal bir eleştirisi olarak doğduğunu nedense görmezden geliyor; dolayısıyla liberal demokrasi ile halk egemenliği arasındaki farkı hem ima etmek, hem de yok saymak gibi ilginç bir tutum benimsiyor.

Bu nokta elbette demokrasi ile uyumsuz olanın neoliberalizm mi yoksa kapitalizm mi olduğu meselesi açısından önemli ve Brown'un tercihinin, kitabın ana teziyle, yani *homo politicus*'un ancak neoliberal dönemle birlikte değersizleştiği, ortadan kaldırıldığı iddiasıyla ilgisi açık. Nitekim Brown, bu tespitin *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*'yi yazdığından beri Locke'a yakıştırıldığını ve "yurttaşın yerini alan apolitik burjuva" eleştirisinin Rousseau'dan beri yapıldığını anmamakla birlikte; Schmitt, Arendt, Lefort gibi çağdaş kuramcılar tarafından "politikanın ekonomikleştirilmesi" biçiminde telaffuz edildiğini belirtiyor (s. 39); ne var ki neoliberal ekonomikleştirmenin her alana yayılan piyasalaştırma etkisinin, klasik liberalizmin varsayımlarını dönüştürdüğünde ısrar ediyor. Öyle ki Marx'ın "vampirimsi, sömürücü, yabancılaştırıcı, eşitlikçi olmayan, ikiyüzlü, kar odaklı, zor [yoluyla] genişleyen, fetişist (...)" kapitalizm tasvirinin neoliberalizm karşısında yetersiz kaldığını, zira neoliberalizmin Marx'ın varsaydığı üzere özgürleşmek isteyen özneleri ve bu öznelerin başvurabileceği bir eşitlik ve adalet zeminini de çözdüğünü düşünüyor (s. 130). Bu noktada düzlemlerin birbirine karıştığını söylemek mümkün: Brown, liberalleri 'niyet etmedikleri' için neoliberalizmden ayırıştırırken, Marx'ın kapitalizme içkin yapısal eğilimlere ilişkin çözümlerini yine Marx'ın bir politik militan olarak savunduğu ilkeler nedeniyle yetersiz buluyor. Bu tespitlerde, belki düzlemlerin birbirine karışmasının da gerisinde yatan dikkat çekici bir noksanlık var: kapitalizm.

Neoliberalizmin liberal birey kurgusunun 'hak dairesini', yani yaşam, özgürlük ve mülkiyet dokunulmazlığını fiilen ortadan kaldırdığı iddia edilebilir. Nihayetinde bedensel bütünlüğü temel alınan, edindiği mal-mülk de

adeta bu bedenın uzantısı gibi dokunulmaz addedilen liberal bireyin karşısında, bugün hayatta kalabilmek için vücut bütünlüğünden vazgeçen -örneğin, borçlarını ödeyebilmek için böbreğini satılığa çıkaran- insanın 'hayat bulduğunu' biliyoruz. Nitekim Brown, kitabın bir bölümünde benzer vurgular yapıyor: Egemenlikten eksiltelen, yani hayatları üzerinde karar alma iktidarından yoksun bırakılan 'insan sermayelerinin' özgürlüğünü, olanaksız- imkansız bir özgürlük olarak anıyor (s.126-127); neoliberalizmin değerini artırma rekabeti içinde gerçekte insan özneleri araçsallaştırdığını ve değersiz, ikame edilebilir hayatlara dönüştürdüğünü tespit ediyor (s. 45-46, 155); nihayet, sonuç bölümünde tüm bu vurguları bu kez neoliberalizmin yarattığı krizlere karşı "kemer sıkma politikalarının" yüküyle 'sorumlulaştırılarak' bir anlamda piyasaların selametine "kurban" edilen sıradan insanların, kapitalizmin teolojik yönünü açığa vurduğu tespitine de bağlıyor (s. 251-264). Ne var ki tüm bu eğilim ve sonuçların kapitalizmin doğuşundan, liberalizmin de ilk formülasyonlarından itibaren -örneğin Locke'un meşhur ikiliğinde, rasyonel mülk sahibi bireyler ile irrasyonel mülksüzler arasında- kendisini açığa vurduğu tespitleri karşısında Brown'un öne sürdüğü argümanların ikna ediciliği tartışılır (krş. s. 101-115). Zira Brown "kapitalizm"i dikkat çekici biçimde nadir andığı ölçüde, örneğin refah devleti dönemi politikalarını liberalizmin insanlığa vaadi olarak varsaymış ve sınıfsal-politik denklemin tarihsel olarak farklılaşan niteliğini hesaba katmamış da oluyor. Oysa kapitalizmin ekonomik ve politik alanları birbirinden ayırıştıran tanımlayıcı niteliğinden hareketle demokrasiyle ontolojik bir uzlaşmazlık taşıdığı ve yurttaşlığın ancak politik işlevi 'değersizleştirilerek' kapsamının genişlediğini öne süren (bkz. E. M. Wood, *Kapitalizm Demokrasiye Karşı*) ve öte yandan, yurttaşlık haklarının liberalizm sayesinde değil, sınıfsal mücadele sonucunda kazanıldığını gösteren (bkz. Therborn, "The Rule of Capital and the Rise of Democracy", *NLR 103*, 1977) teorik ve tarihsel çözümler mevcut. Dolayısıyla, liberalizm ile neoliberalizm arasında Brown'un varsaydığı geniş açının, kapitalizmin hakkıyla mesele edilmemesine dayandığı tespit edilebilir -en azından, kapitalizmin ne tanımlayıcı niteliği ne de tarihsel gelişimi üzerine bir perspektif sunmadan bu varsayımın temellendirilemeyeceği söylenebilir.

Fakat Brown'da aynı zamanda "demokrasi"nin içeriksizliği nedeniyle kendinde bir değeri olmadığını da, liberal demokrasilerin bir eleştirisini de okumak mümkün (s. 115-116, 243-250). Ne var ki bu durumda "halk egemenliği" olarak *demos*'un iktidarının neoliberalizm tarafından tahribinin neden önemli olduğu sorusu doğuyor ki Brown'un yanıtı halkın politik olarak gücünü, neoliberal tahribatı engelleyici bir 'potansiyel' olarak gördüğünü işaret ediyor. Bu bağlamda da metnin geneline yayılan bir salınım tespit etmek olası: Brown, Rousseaucu halk egemenliği olarak düşündüğünde başta ekonomik eşitsizliklere getirilen sınırlama olmak üzere (s. 206-208) demokrasinin kimi

önşartlarını, varlık koşullarını anıyor; içeriğinden bağımsız biçimde salt bir "çoğunluk" iktidarı olarak düşündüğünde ise yaratacağı problemleri ve demokrasi-dışı bırakılması gereken uzmanlık alanlarını sıralıyor (s. 250). Dolayısıyla halk egemenliği, liberalizm ve demokrasi kavramları arasındaki problemlerli geçişkenlik, Brown'un "uygarlığı" savunacak olan politik bir özne olarak işaret ettiği *demos*'un da karakterini belirsizleştiriyor.

Sonuç olarak, Wendy Brown'un *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi* adlı kitabı, günümüz dünyasını şekillendiren temel dinamik olmasına karşın siyaset bilimcilerin daha çok iktisada terk ettiği bir temanın, yani neoliberalizmin bir politik problem olarak mesele edilmesi gereğini hatırlatıyor -fakat kavramsal netliğin salt teorik değil aynı zamanda politik bir ihtiyaç olduğunu da tersinden ispat ederek... *Halkın Çözülüşü*, salt bu niteliğiyle dahi üzerine düşünüp tartışmayı hak ediyor.

Dr. Duygu Türk

Ankara Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi